

Február 1948 a Slovensko

Zborník z vedeckej konferencie
Bratislava 14. – 15. február 2008

Zostavil Ondrej Podolec

ÚSTAV PAMÄTI NÁRODA

BRATISLAVA 2008

Február 1948 a Slovensko
Zborník z vedeckej konferencie
Bratislava 14. – 15. február 2008

Zostavil Ondrej Podolec

Vydal
Ústav pamäti národa
Nám. SNP 28
810 00 Bratislava
www.upn.gov.sk

1. vydanie

Recenzenti
Prof. PhDr. Karol Fremal, CSc.
Doc. PhDr. Jiří Kocian

Jazyková úprava Božena Rolková

Preklad Jana Krajňáková a kol.

Cover design Lubica Suchalová
Sadzba, grafická úprava a tlač Vydavateľstvo Michala Vaška

©Ústav pamäti národa 2008
ISBN 978 – 80 – 89335 – 07 – 7

NÁSTUP KOMUNISTICKEJ DIKTATÚRY V ČESKOSLOVENSKU Z POHĽADU POESKA

Norbert WÓJTOWICZ

Institut Pamięci Narodowej

V prvých povojnových rokoch v Poľsku a v Československu panovali dva rozdielne politické režimy. V Poľsku bola komunistická vláda, so súhlasom štátov aliancie, bezohľadne dosadená násilím, pričom politické strany, aktívne v emigrácii, boli brutálnym spôsobom vylúčené z možnosti podieľať sa na vládnutí. Demokracia tu nemala miesto a prakticky takmer od začiatku nezávislé strany nevyvíjali činnosť. Emigrační politici v postate neboli pripustení spolupodieľať sa na politickom živote. Politické zoskupenia, ktoré sa konštituovali po vojne, predstavovali satelity Poľskej robotníckej strany. Jediná predvojnová politická strana, ktorá mohla byť vytvorená, bola Ľudová strana Stanislawa Mikołajczyka. Aby sa odlišila od strany, ktorú vytvorili komunisti pod tým istým štítom, prijala názov Poľská ľudová strana.

Avšak aj v tomto prípade komunisti veľmi rýchlo vyhlásili vojnu nezávislosti politického zoskupenia. Iná situácia panovala v Československu, kde sa základom nového štátu stalo odsúhlasenie tzv. Košického vládneho programu, ktorý bol oficiálne vyhlásený 5. mája 1945. Výsledkom uzatvorených dohôd bol od mája 1945 do februára 1948 existujúci systém Národného frontu, do ktorého boli pripustené aj nekomunistické ľavicové a stredové zoskupenia, majúce korene v emigrácii. Možnosti ich vplyvu však boli minimálne. Andrzej Krawczyk, ktorý hodnotil toto obdobie, podotkol, že z poľskej perspektívy „V období medzi májom 1945 a februárom 1948 sa Československo pokúsilo vytvoriť miešaný politický a ekonomický systém, «tretej cesty medzi Východom a Západom».¹ Je zaujímavé povšimnúť si, že pokiaľ v Poľsku vládu do svojich rúk komunisti preberali postupne od roku 1944 do roku 1947, nešlo teda o jednorazový akt, v Československu komunisti prevzali vládu násilím na základe prevratu, trvajúceho niekoľko dní. Tieto rozdiely v značnej miere ovplyvnili názory na to, čo sa vo februári 1948 udialo u našich južných susedov².

1 KRAWCZYK, A.: *Praska wiosna 1968*. Warszawa 1998, s. 37.

2 Viac na tému tohto obdobia viď.: JIRASEK, Z., MAŁKIEWICZ, A.: *Polska i Czechosłowacja w dobie stalinizmu (1948-1956). Studium porównawcze*. Warszawa 2005; KAMIŃSKI M. K.: *Polsko-czechosłowackie stosunki politycz-*

V tomto príspevku boli prezentované pokusy zhodnotiť „Víťazný február“, ktoré sa objavili v poľských výpovediach z uvedeného obdobia. Na tento cieľ boli použité predovšetkým dokumenty z poľských diplomatických a konzulárnych zastupiteľských úradov z Prahy, Bratislavy a Ostravy, ktoré sú sústredené v Archiwum Ministerstwa Spraw Zagranicznych Warszawa, ako aj materiály Zahraničného oddelenia Ústredného výboru Poľskej robotníckej strany (Poľskej Partii Robotniczej), prechovávané v Archiwum Akt Nowych Warszawa. Relatívne malé množstvo informácií zo samotného Februára 1948, nachádzajúce sa v zachovaných materiáloch z diplomatických zastupiteľských úradov, vyplýva zo skutočnosti, že v týchto horúcich dňoch Poľsko nemalo v Prahe svojho veľvyslanca. Veľvyslanec Stefan Wierbłowski opustil hlavné mesto Československa 24. októbra 1947 a jeho nástupca Józef Olszewski odovzdal poverovacie listiny do rúk prezidenta Edvarda Beneša až 8. marca 1948. Názory, uvedené v príspevku, nepredstavujú celistvý obraz priebehu udalostí dokumentovaných hodinu po hodine, ale poukazujú na to, ako boli vnímané prebiehajúce zmeny a s nimi súvisiaca spoločenská atmosféra. Zachované archívne materiály boli doplnené o tlačové správy, publikované v troch denníkoch: vedúcom orgáne PPR – „Hlas Ludu“, vedúcom orgáne Poľskej socialistickej strany „Robotnik“ a Poľskom denníku a Denníku vojaka“, ktorý vydávali emigračné kruhy v Londýne. Umožnilo to aspoň čiastočne zhodnotiť informovanosť poľskej spoločnosti na tému udalostí, odohrávajúcich sa v Československu.

V poľskej historiografii prevláda názor, že hraničným medzníkom je polovica roku 1947, pretože od tohto momentu „komunisti čoraz viac smerovali k úplnému prevzatiu vlády“³. Východiskovým bodom pri uvažovaní o československom Februári 1948 je jeseň, ktorá mu predchádzala. V tomto období sa vnútorná situácia v Československu „sústredila na dve základné otázky: vzájomné vzťahy strán, združených v Národnom fronte a odhaľova-

ne 1945-48, Warszawa 1990; KAMIŃSKI, M. K.: Z dziejów stosunków polsko-czechosłowackich po drugiej wojnie światowej przed lutowymi wydarzeniami 1948 roku. In: *Stosunki polsko-czechosłowackie a rewolucje ludowo-demokratyczne*, Warszawa 1980, s. 75-93; Na tému poľsko-československých kontaktov pozri tiež: FRIEDL, J.: *Zaolzie w świetle szyfrogramów polskiej placówki dyplomatycznej w Pradze oraz Ministerstwa Spraw Zagranicznych w Warszawie (1945-1949)*, Cieszyn 2007; GODULSKI, H., Na Zaolziu 1 maja 1945 – marzec 1947. In: *Zeszyty Historyczne*, z. 91, 1990, s. 37-54.

3 KRAWCZYK, A.: *Praska wiosna 1968*. Warszawa 1998, s. 40.

nie protištátnych činností reakčných činiteľov na Slovensku⁴. Zdanlivá symbióza komunistov a iných zoskupení sa začala otriasať v základoch v polovici roka 1947, keď sa postupne prejavoval odklon od „československej cesty“ v prospech rivalizácie zoskupení vnútri vytvoreného Národného frontu. Svoju úlohu zohrali aj obavy komunistov, aby umiernené strany, ktoré boli pripustené k spoluvládnutiu, v prílišnej miere nepreorientovali politické smerovanie krajiny prozápadným smerom. V lete 1947 – ako píše François Fejtö, na Slovensku „bola použitá metóda »sprisahania«, ktorá sa predtým osvedčila v Maďarsku“⁵. Ešte v júni bola iniciovaná kampaň proti slovenským demokratom a v septembri sa stále rastúci nátlak prejavil aj vo vyhláseniach, že polícia a národná bezpečnosť odhalila stovky separatistov. Došlo k masovým uväzneniam predstaviteľov slovenskej Demokratickej strany. Celkovo bolo vzatých do väzby okolo 380 osôb, vrátane najbližších spolupracovníkov lídra strany Jána Ursínyho a vo vnútri strany prebehla dôkladná čistka.

Súčasne v lete 1947 Československo postihla živelná pohroma, a teda – ako uvádzala tlač – „Československo prišlo v dôsledku sucha o 24-tisíc vagónov pšenice, 18-tisíc vagónov žita a 18-tisíc vagónov cukrovej repy. Všeobecne bola úroda o 26 % nižšia ako v predchádzajúcom roku a o 33 % nižšia ako to požadoval dvojročný plán⁶. V tejto situácii bola jeseň, ktorá predchádzala komunistickému prevratu, nepokojným obdobím. Veľvyslanec Stefan Wierbłowski, opisujúc atmosféru v októbri 1947, poukázal okrem iného na medzi ľuďmi krúžiace informácie „o zmene meny, analogicky k roku 1945“, v súvislosti s čím niektorí ľudia zhromažďovali drobné peniaze až do takej miery, že sa prejavil ich nedostatok, a tak „sprievodcovia v električkách majú problémy s vydávaním peňazí a vysádzajú pasažierov z električiek, aby im v obchodoch vyplatili výdavok zápalkami.“⁷ Ďalej si všimol, že panika je taká veľká, že „pud sebazáchovy, prejavujúci sa zhromažďovaním zásob pred ako-

4 Archiwum Ministerstwa Spraw Zagranicznych Warszawa (ďalej AMSZ), Z-21 v. 30 zv. 390, Informačná správa o vnútornej situácii v Československu v septembri 1947.

5 FEJTÖ, F.: *Praski zamach stanu 1948*, Warszawa 1984, s. 64.

6 KUR, Z.: *Czechosłowacja między dwoma planami. Głos Ludu*, 6 stycznia 1948, s. 5.

7 AMSZ, Z-6 v 12 zv. 183; Z-21v 30 zv. 390, Informačná poznámka veľvyslanca Poľskej republiky v Prahe z 8. októbra 1947 riaditeľovi Politického oddelenia Ministerstva zahraničných vecí vo Varšave.

by hroziacim hladom a útek od koruny tlačia obyvateľstvo k nekritickejmu vykupovaniu nielen potravín, ale aj menej potrebného tovaru, ako krištáľov, parfumov, pracích práškov atď. Naposledy sa objavila klebeta, že vláda uzatvorila dôležité zmluvy na export obuvi – v dôsledku čoho nebudú topánky a preto je nutné nakúpiť ich do zásoby. Samozrejme, predávajúci reagovali na túto paniku a ukryli tovar. Obchody napriek krásnym výkladom zívajú prázdnotou. Z pultov zmizli zemiaky, zelenina, ovocie, nehovoriac o inom tovare. Slovensko, na území ktorého nikdy lístkový systém v skutočnosti nefungoval, bolo citlivejšie na kolísanie cien na trhu a zareagovalo výrazným zvýšením cien⁸. Veľvyslanec Wierbłowski, sumarizujúc svoju úvahu zdôraznil, že „Toto všetko vytvára v Československu atmosféru nespokojnosti a nevykresľuje najbližšiu budúcnosť vzhľadom na hospodárstvo vo svetlých farbách.“⁹

O niečo neskôr sa zdalo, že sa situácia začala normalizovať a 10. novembra 1947, po rozhovore s predstaviteľmi ÚV KSCČ, o situácii na Slovensku, je v správe Jakubovi Bermanovi uvedená: „Križa, ktorá vznikla na základe demisie slovenského Zboru povereníkov, sa zdá byť na ústupe. Premiér Gottwald odcestoval v súlade s rozhodnutím vlády do Bratislavy, aby sformoval nový Zbor povereníkov¹⁰. Pred touto cestou sa v tlači objavili materiály kompromitujúce v kriminálno-politickom zmysle Demokratickú stranu a jej vedenie – Ursínyho a ďalších štyroch z celkového počtu 9 členov prezídia strany. Články v tlači veľmi ostro vystupovali proti vedeniu Národno-socialistickej strany za jej celkový postoj k slovenskej záležitosti a zároveň jej vyčítali zjavnú zradu záujmov republiky. Môžeme očakávať ďalšiu sériu kompromitujúcich materiálov, ktoré budú publikované.“

Pozoruhodné sú predovšetkým závery, nachádzajúce sa v ďalšej časti tohto dokumentu: „Českí súdruhovia sa nadejajú, že pod vedením Gottwalda sformujú kabinet povereníkov, v ktorom Demokratická strana stratí dovtedajšiu väčšinu prostredníctvom odovzdania niektorých, hlavne kľúčových kresiel, or-

8 AMSZ, Z-6 v 12 zv. 183; Z-21v 30 zv. 390, Informačná poznámka veľvyslanca Poľskej republiky v Prahe z 8. októbra 1947 riaditeľovi Politického oddelenia Ministerstva zahraničných vecí vo Varšave.

9 AMSZ, Z-6 v 12 zv. 183; Z-21v 30 zv. 390, Informačná poznámka veľvyslanca Poľskej republiky v Prahe z 8. októbra 1947 riaditeľovi Politického oddelenia Ministerstva zahraničných vecí vo Varšave.

10 Wł. Zespół Pełnomocników.

ganizácii Hnutiu odporu a Odborovým zväzom a po jednom-dvoch kreslách – Strane slobody a slovenskej Sociálnej demokracii. Oficiálny podiel komunistov sa v podstate zníži, v najlepšom prípade ostane bezo zmien. Až v ďalšej etape je predpokladané úplne odstránenie ľudácko-separatistických tendencií z Demokratickej strany s konečným cieľom upevniť front strán, stojacich úprimne na základoch československej štátnosti. Nemôžeme očakávať žiadne masové represálie, okrem niekoľkých ukázkových procesov v období tesne pred volebnou kampaňou.¹¹ Je evidentné, že samotná kríza z 1948 bola v postate neočakávanou udalosťou, v tom období sa ešte predpokladalo, že rozhodné prevzatie vlády sa odohrá v čase volebnej kampane. O niekoľko mesiacov neskôr sa situácia zmenila natoľko, že skutočným zmyslom krízy, ku ktorej malo dôjsť v roku 1948, bude skúška rýchleho prevzatia vlády nad ostatnými nekomunistickými stranami, vyvíjajúcimi svoju činnosť na území Československa.

Poľskí komunisti vnímali situáciu v Československu, kde na mierovej báze koexistovali a vládli rôzne politické sily, ako anomáliu. V súvislosti s tým sa mnohokrát zdôrazňuje, že „spomedzi ľudovodemokratických štátov bolo Československo najslabším článkom, na ktorý chcel zaútočiť americký imperializmus. Američania a Angličania počítali so zlomom vďaka existencii skupiny legálnych pravicových strán s výraznou proamerickou orientáciou.¹² Situácia v Československu bola natoľko netypická v porovnaní s inými krajinami východného bloku, že v období ukončenia komunistického prevratu autor, publikujúci v *Dzienniku Polskim* i *Dzienniku Żołnierza*, neváhal dať svojmu článku titulok *Experiment sa blíži ku koncu*.¹³

Na začiatku decembra 1947 tlačový atašé poľského veľvyslanectva v Prahe zhodnotil vnútornú situáciu v Československu takto: „Po relatívnom tichu vo vnútornom živote Československa v priebehu jari a leta tohto roku, sa začalo nové, úplne odlišné obdobie od momentu potvrdenia katastrofálnych následkov sucha a zlej úrody v septembri tohto roku [...] Zlá hospodárska si-

11 Archiwum Akt Nowych Warszawa (ďalej AAN), KC PPR 295/XX-33, k. 12, Správa zastupiteľského úradu v Prahe z 10. novembra 1947 pre súdruha Jakuba Bermana.

12 AAN, KC PPR 295/XX-33, k. 136, Rozšírené tézy k referátu o politických zmenách v Československu.

13 A.B.: *Experiment sa blíži ku koncu*. *Dziennik Polski i Dziennik Żołnierza*, 25. február 1948, s. 2.

tuácia nebola spôsobená iba samotným suchom, ale aj čoraz väčším nedostatkom dolárových devíz, čo sťažilo Československu import mnohých surovín. Pravicová tlač neváhala ryžovať z tejto situácie, vysvetľujúc, že Československo má veľké straty v oblasti exportu do ZSSR. Týždenník lidovej strany *Obzory* (z 29. novembra) tvrdil, že zníženie životnej úrovne československého obyvateľstva bolo výsledkom orientácie na export na východ, pričom uvádzal falošné a prehnane nízke ceny za tovary vyvážané do ZSSR a úplne falošné a prehnane vysoké ceny za tovar importovaný zo ZSSR, Juhoslávie a predovšetkým za poľské uhlie.¹⁴

Konzul Znamierowski ešte na jeseň 1947 hlásil z Bratislavy: „všeobecná politická situácia Slovenska je charakteristická zosilnením politického boja medzi ľavicou, reprezentovanou Komunistickou stranou Slovenska a pravicou, reprezentovanou Demokratickou stranou (DS). Zjavné zostrenie tohto boja sa datuje od čias odhalenia protištátneho sprisahania, do ktorého boli zapojení predstavitelia DS.¹⁵ Poukazoval pritom na to, že „podľa kruhov blízkych KSS, výsledky budúcich volieb budú nasledovné: KSS 35 %, DS 35 %, Sociálna demokracia 10 % a Strana Slobody 20 %. Toto hodnotenie sa zdá natoľko nepresné, že je skôr neuveriteľné, aby sociálni demokrati, ktorí získali v predchádzajúcich voľbách okolo 2 % hlasov, mohli v súčasnosti získať päťnásobný počet hlasov. Napriek energetickej a šikovnej taktike KSS je pravdepodobné, že aj po nasledujúcich voľbách DS bude najsilnejšou stranou, majúcou 40 % hlasov. Avšak nezíska absolútnu väčšinu, čo nepochybné bude úspechom.¹⁶“

Situácia v Československu bola stále monitorovaná aj prostredníctvom médií, pretože ako je zdôraznené: „pre nás, spojencov a susedov Československa je nesmierne dôležité všetko, čo sa odohráva na území bratskej republiky.¹⁷“ V súvislosti s tým si možno všimnúť, že „s radosťou sledujeme

14 AMSZ, Z-21 v 30 zv. 390, Správa tlačového attaché Veľvyslanectva Poľskej republiky v Prahe, týkajúca sa vnútorno-politickej situácie v Československu v novembri 1947.

15 AMSZ Z-6 v 13 zv. 184, Politická správa generálneho konzula Poľskej republiky v Bratislave za obdobie od 8. do 31. októbra 1947.

16 AMSZ Z-6 v 13 zv. 184, Politická správa generálneho konzula Poľskej republiky v Bratislave za obdobie od 8. do 31. októbra 1947.

17 STAB.: „Demokraci“ na Słowacji. *Głos Ludu*, 29. január 1948, s. 5.

úspechy, ktoré dosiahli súdruhovia z Československej komunistickej strany“, ale zároveň „opatrne hľadáme na všetky prejavy imperialistickej infiltrácie, ako v už zjavne reakčnej slovenskej demokratickej strane, tak aj v niektorých odnožiach socialistickej pravice, ktorá viac hľadá na stranu blumo-bevinizmu ako smerom k upevňovaniu jednotného robotníckeho frontu.¹⁸“ Sledovanie zmien na juhu, ako ich hodnotila poľská komunistická tlač, sa zdalo uspokojujúce. Môžeme sa tam dočítať: „teší nás sila a zomknutie komunistickej strany, ktorá vyrukovala s heslom dosiahnuť 51 percent hlasov v jesenných voľbách. Preto sa tiež tešíme, že za touto stranou stoja najširšie masy robotníkov a roľníkov. V politike jednotného frontu, ktorú realizuje, vidíme najlepšiu záruku, že náš južný sused bude naďalej upevňovať výdobytky pracujúceho ľudu.“¹⁹“

Pri prezeraní zachovaných materiálov často možno mať pocit, že poľskí komunisti predvídali prevrat v Československu a dokonca ho očakávali. Už prvé tlačové správy na tému februárových udalostí obsahovali formulácie typu: „Dlho očakávaná vládna kríza v Československu sa včera začala.“²⁰“ Približovanie sa tejto krízy si bolo možné všimnúť už dlhší čas. „Výsledkom vývoja vnútornej situácie – čítame v jednom z dokumentov – od momentu oslobodenia bolo narastanie nebezpečenstva neodvratnej krízy, ktorá mala korene v disproporcii medzi dynamikou ľudovej demokracie a pozostatkami starého politického systému. To, čomu sa podarilo vyhnúť v roku 1945, muselo prísť v roku 1948.“²¹

Obavy, týkajúce sa stability politického usporiadania v Československu, mali koniec koncov nielen oni. Veď ešte v októbri 1947 veľvyslanec Stefan Wierbłowski napísal: „Nevídane ťažký slovenský problém spôsobuje v rozhovoroch bezradné rozkladanie rúk s upozornením »Uvidíte, že týmto sa to neskončí.«“²²“ Veď aj v emigračnom denníku *Dzienniku Polskim* i *Dzienniku*

18 Tamže.

19 Tamže.

20 Vládna kríza v Československu. Pravicové strany odstúpili z kabinetu. *Robotnik*, 21. luty 1948, s. 1.

21 AAN, KC PPR 295/XX-33, k. 137, Rozšírené tézy k referátu o politických zmenách v Československu.

22 AMSZ, Z-6 v 12 zv. 183; Z-21 v 30 zv. 390, Informačná poznámka veľvyslanca Poľskej republiky v Prahe z 8. októbra 1947 riaditeľovi Politického oddelenia Ministerstva zahraničných vecí vo Varšave.

Žołnierza už niekoľko týždňov pred komunistickým prevratom, 21. januára bol publikovaný článok Českí komunisti začínajú volebnú kampaň, v ktorom sa môžeme dočítať: „Podľa všeobecného názoru rok 1948 bude rozhodujúci pre Československo. Už v tejto chvíli, štyri mesiace pred voľbami, ktoré sú stanovené na 16. mája, volebná kampaň je veľmi prudká. V prípade, že komunisti nezískajú väčšinu, tak podľa všeobecne panujúceho názoru, sa rozhodnú pre prevrat a v tom prípade bude hroziť občianska vojna.“²³

Na sklonku februárového prevratu noviny, nasledujúc PAP (Poľskú tlačovú agentúru), publikovali správy o tom, že v Československu sa objavili hlasy, ktoré vyzývajú na to, aby bola počas volieb vytvorená „vláda odborníkov“. Zdôrazňovalo sa, že tieto návrhy z dielne ľudovcov „našli odozvu medzi národno-socialistickými činiteľmi a niektorými sociálnodemokratickými politikmi.“²⁴ Aby sa vysvetlili isté pochybnosti v súvislosti so smerovaním Československa, okamžite bolo oznámené, že generálny tajomník Československej komunistickej strany Rudolf Slánský ako odpoveď na takéto špekulácie „vyhlásil prejav, v ktorom podčiarkol nebezpečenstvo, hroziace republike zo strany zjednotených reakčných síl. Poslanec Slánský uviedol, že v prípade, že sa reakcionári pokúsia vyvolať puč proti vláde a utvoria protiústavnú „vládu odborníkov“ – pracujúci okamžite vystúpia aktívne na obranu republiky.“²⁵ Po takejto výpovedi málokto v Poľsku mohol ešte pochybovať o tom, k akému cieľu smerujú československí komunisti.

Obavy pred tendenciou komunistov prevziať vládu boli vyjadrované koniec koncov už skôr. Dňa 29. januára 1947 chargé d'affaires poľského veľvyslanectva v Prahe Roman Staniewicz oznámil, že „V posledných dňoch zaútočila tlač a hovorcovia národno-socialistických strán na komunistickú stranu a dokonca na samotnú vládu. K tejto kampani sa pridala aj lidovecká tlač. [...] Táto akcia mala intenzívnu podporu v šepkanej propagande, vtipoch, ktoré

23 Českí komunisti začínajú volebnú kampaň. *Dziennik Polski i Dziennik Żołnierza*, 21. január 1948, s. 1.

24 Politická situácia v Čechách pred voľbami do parlamentu. *Robotnik*, 20. február 1948, s. 1; porovnaj: Československí komunisti demaskujú pikle reakcionárov. *Głos Ludu*, 20. február 1948, s. 1; Vládna kríza v ČSR. *Głos Ludu*, 21. február 1948, s. 1.

25 Svet práce bráni republiku. *Głos Ludu*, 20. február 1948, s. 1; Politická situácia v Čechách pred voľbami do parlamentu. *Robotnik*, 20. február 1948, s. 1.

si kládli za cieľ zosmiešniť dvojročný plán a v strašení totalitným režimom a kolchozmi.²⁶ Zachádzajúc ďalej, analogicky k poľským reáliám, poukázal na to, že „vo všeobecnej charakteristike súčasnej vnútornej situácie možno konštatovať, že národno-socialistická strana, využívajúca čoraz agresívnejšiu demagógiu negácie súčasnej československej skutočnosti, sa približuje k úlohe, ktorú u nás plnil Mikołajczyk. Avšak je nevyhnutné pripustiť, že stranícki vodcovia majú natoľko vyvinuté politické cítenie, že nepripustia, aby ich akcia zašla tak ďaleko, že štátne vládnuce sily budú prinútené dôrazne zakročiť voči národným socialistom.“²⁷

„Agresia“, ktorú si všimol, sa mu zdala prirodzená v období približujúceho sa termínu volieb. „Projekt novej ústavy – písal – vypracováva parlamentná komisia. Je možné, že bude schválený parlamentom v tomto roku, vzhľadom na to, že termín nových volieb sa blíži. Národno-socialistická strana mobilizuje ulicu.“²⁸ V tejto situácii „blížiaci sa parlamentná diskusia na tému ústavy predpokladá zostrenie medzistraníckych bojov a dokonca prípadnú možnosť rozkladu národného frontu a prechod pravicových strán do otvorenej opozície.“²⁹

Súčasne, v rámci vytvorenia istej protiváhy tejto „agresivite“ a „deštrukčným činnostiam“, bolo poukazované na „pozitívnu“ budovateľskú kampaň komunistickej strany. „V posledných dňoch komunistická strana – písal 26. januára 1948 už spomínaný Roman Stankiewicz – urobila dobrý predvolebný krok. Vystúpila s vyhlásením zdôrazňujúcim, že dobre slúži svojej vlasti ten, kto pracuje, a nie kto veľa hovorí, že vo volebnej agitácii namiesto strácať čas na prázdne slova a spory, je nutné preukázať sa činmi. Preto sa rozhodla venovať republike 30 miliónov hodín práce a vyzvala iné strany, aby ju nasledovali. [...] Všetky iné strany sa ocitli v ťažkej situácii. Nasledovať tento krok nemôžu, pretože sú početne oveľa slabšie³⁰, a okrem toho majú vo

26 AMSZ, Z-21 v 30 zv. 390, Situačná správa Veľvyslanectva Poľskej republiky v Prahe zo dňa 29. januára 1948 riaditeľovi Politického oddelenia Ministerstva zahraničných vecí vo Varšave.

27 Tamže.

28 Tamže.

29 Tamže.

30 V tomto období podľa údajov, ktoré sa objavili v poľskej tlači v priebehu samotného mesiaca januára, sa počet členov Komunistickej strany Československa

svojich stranách percentuálne menej robotníkov. Takže počet odpracovaných hodín, ktorý by mohli venovať, by bol tak zarážajúco disproportciálny v porovnaní s počtom, ktorý venovala komunistická strana, poukázalo by to iba na ich slabosť. Až do volieb mali v tejto záležitosti stály problém, a samozrejme, komunistická strana svoje argumenty bude využívať.³¹

Vo februári 1948 pri hodnotení výsledkov pražskej mierovej konferencie poľská tlač poukazovala na nárast vplyvu tamojšej komunistickej strany. „Málo potešenia – bolo napísané – môže tábor reakcionárov nájsť v Československu, kde sa pokusy o sabotáž progresívnych reforiem stretli s výrazným odporom. Rýchle tempo, s akým narastala členská základňa Komunistickej strany (31 500 nových členov za pol mesiaca (!)), prechod celých skupín z iných strán do KSČ – je výsledkom atmosféry, panujúcej medzi obyvateľstvom. Jednotný postoj robotníkov, ktorý prezentovali na verejných zhromaždeniach vo fabrikách a podnikoch, predstavuje hrozivú výstrahu pre politických kombinátorov každého druhu.³² Poľské médiá, odvolávajúce sa na Rudé právo „demaskovali reakcionárov, pričom poukazovali na to, že „Deník zdôrazňuje, že banderovci sa tešia z podpory národno-socialistickej strany a ľudovej strany. Rudé právo odkrýva, že českí národní socialisti sa domáhali slobodného pohybu pre banderovcov na území Československa. Aj slovenskí sprisahanci, ktorí plánujú odtrhnutie Slovenska a kolaboranti, skompromitovaní svojou spoluprácou s Nemcami, vždy nachádzali ochranné krídla u národno-socialistických strán a ľudovej strany“³³.

Analyzujúc komunistický prevrat Edward Ochab poukázal na to, že „veľká všestranná masová práca strany priniesla najlepšie výsledky v týchto ťažkých dňoch skúšky, v dňoch, keď buržoázia chcela vytlačiť komunistov z vlády. Politika buržoázie bola politikou dobrodruhov. Priebeh krízy to ukázal

zvyšil o viac než 44-tisíc a v prvej polovici februára o ďalších 31,5-tisíc osôb – pozri: 44.161 nových členov KSČ. *Głos Ludu*, 4. február 1948, s. 1; Československo na ceste k upevneniu ľudovej demokracie (telefónom od vlastného korešpondenta). *Głos Ludu*, 20. február 1948, s. 1; J.S., Svet v znamení doby. *Głos Ludu*, 20. január 1948, s. 2.

31 AMSZ, Z-6 v 15 zv. 215, List Vel'vyslanectva Poľskej republiky v Prahe zo dňa 26. januára 1948 Ministromi zahraničných vecí vo Varšave.

32 J.S.: Svet v znamení doby. *Głos Ludu*, 20. január 1948, s. 2.

33 Vládna kríza v ČSR. *Głos Ludu*, 21. február 1948, s. 1.

v celej nádhere. Politika strany predpokladala zámery nepriateľa, a v októbri na pléne ÚV Gottwald hovoril o možnosti puču zo strany buržoázie. Hovoril tiež, že za žiadnych podmienok komunistická strana neopustí vládu, aby sa to dostalo až do uší komunistických organizácii. Všetky stranícke ohnivé boli upovedomené o tom, že komunisti neodídu z vlády, že majú silu na to, aby ich úder bol úspešný. Strana bola schopná vytýčiť heslo, ktoré mobilizovalo masy, heslo, ktoré vyrastalo zo samotnej situácie, heslo, ktoré zodpovedalo československej mentalite. Myslím, že dôležitým úspechom strany je svojším spôsobom zopakovanie toho, čo bolo príznačné v Októbrovej revolúcii, v ktorej sa ofenzívnosť revolúcie organizovala pod obrannými heslami. To isté sa udialo aj v Československu³⁴.

Prelomovým medzníkom pre československú politickú scénu bol piatok 20. februára, keď došlo k narušeniu dovtedajšieho politického systému a ministri, ktorí boli nominantmi českej národno-socialistickej strany, českej lidovej strany a slovenskej Demokratickej strany, podali demisiu. Ten istý deň prezident Beneš prijal okamžite predsedu vlády Gottwalda, ministra vnútra Noska a ministra národnej obrany generála Svobodu. Nasledujúci deň sa na Staromestskom námestí v Prahe uskutočnil míting, počas ktorého Klement Gottwald zdôraznil, že príčina demisie spomínaných ministrov „nesúvisela s organizáciou bezpečnostnej služby v Československu. Bola to iba zámienka. Skutočná príčina odstúpenia ministrov z týchto troch politických strán je oveľa závažnejšia. Československí reakcionári, nemysliac na to, že ich akcie smerujú k novému Mníchovu, sa zjednotili, aby znemožnili vláde realizovať plán obnovy štátu, rozbili Národný front a tým násilím vzali ľudu jeho revolučné výdobytky.³⁵ Poľská tlač sa odvolávala na slová, ktoré vtedy odzneli: „musíme s celou vážnosťou dokázať, že pracujúci ľud Československa sa rozhodne postaví proti plánom domácich i zahraničných reakcionárov. Súčasnú politickú krízu chceme vyriešiť parlamentárnou a demokratickou cestou, prostredníctvom nového Národného frontu, v ktorom budú združené demokratické a pokrokové sily.³⁶ Gottwald, ktorý predniesol prejav počas Zjazdu

34 AAN, KC PPR 295/XX-11, Stenografický záznam z informácií, ktoré poskytol súdruh Ochaba z Rumunska a Československa dňa 4. marca 1948.

35 Ľud v Československu bráni republiku. *Glos Ludu*, 22. február 1948 s.1.

36 Kríza v Československu trvá. „Nedovolíme, aby boli ľud násilím odobrané jeho revolučné výdobytky”. *Robotnik*, 22. 2. 1948, s. 3.

Československých odborových zväzov, vyzýval: „Domáhajme sa, aby vládna kríza bola vyriešená demokraticky, parlamentárnou cestou, ale v súlade s vôľou ľudu. Žiadajme, aby, zhodne s platnými zvyklosťami a želaniami ľudu, bola prijatá demisia ministrov, ktorí sa spreneverili zásadám Národného frontu. Dožadujme sa, aby kabinet bol doplnený o ľudí, ktorí majú plnú dôveru pracujúcich más.³⁷“ Súčasne sa Československá komunistická strana obrátila na pracujúcich s manifestom, v ktorom zdôraznila, že „pravícové strany utvorili blok proti Národnému frontu. Tento blok sabotuje program vlády a chce vyvolať chaos v Československu.³⁸“

V horúcich februárových dňoch Poľská socialistická strana (PSS) poslala do Prahy špeciálnu delegáciu, ktorá oficiálne mala cieľ „informovať Ústredný výbor Československej sociálnej demokracie (ČSD) o zásadnom stanovisku PSS a prípadnom vplyve na ÚV ČSD v duchu ľavicovo-socialistickej a revolučnej politiky. Motívom, ktorým sa riadila Politická komisia a Generálny sekretariát pri svojom rozhodovaní, bola obava, že sa situácia v lone ČSD po Bernskom kongrese nepriaznivo vyvíja z hľadiska ľavicového socializmu a že československá strana, ktorú riadia pravícové živly, sa môže v súčasnej kríze ľahko dostať na scestie oportunistu a pokúsiť sa zohrať úlohu „tretej sily³⁹“. „Vzhľadom na to, že ČSD spolu s KSČ vytvorila parlamentárnu väčšinu v správe z konferencie PSS-ČSD, ktorá sa konala v dvoch etapách, sa otvorene ukázalo, že „Toto stretnutie bolo natoľko vážne, že na druhý deň sa uskutočnilo plénum ÚV ČSD a rozbitie centrálno-pravicovej väčšiny ÚV malo rozhodujúci vplyv na ďalší priebeh udalostí v lone ČSD.⁴⁰“ Od postoja československej sociálnej demokracie závisel osud krízy, nátlak PSS, ktorý vyvinula v Prahe, mal veľký význam pre konečné riešenie.“ V zhrnutí správy z akcie bol zdôrazňovaný zoznam desiatich úspechov: „1) delegácia zneutralizovala v ČSD vplyv Guya Molleta, ktorý bol pred týždňom v Prahe a na-

37 Československí pracujúci rozbijú plány reakcionárov. *Robotník*, 23. 2. 1948, s. 3; Československí pracujúci všetkými prostriedkami zmarili plány reakcionárov. Dôležité závery Zjazdu Odborových zväzov ČSR. *Hlas ľudu*, 23. 2. 1948, s. 1.

38 Vládna kríza v Československu. Pravícové strany odišli z kabinetu. *Robotník*, 21.2. 1948, s. 1.

39 AMSZ, Z-6 v 16 zv. 217, Správa z akcie špeciálnej delegácie PSS v Prahe, v dňoch 21.-25.2. 1948.

40 Tamže.

hovárал stranu na smerovanie k tzv. „tretej sile“, 2) narušila nálady krajne pravicového krídla ČSD, 3) ovplyvnila tých, ktorí neboli rozhodnutí, smerom vľavo, 4) uľahčila ľavicu presun strany na správnu koľaj, 5) zjednodušila cestu na získanie súhlasu väčšiny ÚV so začatím rozhovorov s Gottwadlom, stojacim na čele KSČ, 6) pričiniła sa o zachovanie celistvosti strany pre Národný front, 7) ovplyvnila urýchlenie odsúvania pravičiarov, 8) ovplyvnila obnovenie jednotného frontu, 9) utužila spoluprácu s ČSD, 10) nadviazala blízky kontakt s vedením KSČ. Celkovo preukázala správnosť ľavicovo-socialistických predpokladov v praktickej situácii politickej krízy, pričom vytvorila možnosti pre revolučné riešenie pod podmienkou jednotného postupu oboch odnoží robotníckeho hnutia.⁴¹

Poľskí diplomati pri hodnotení udalostí v Československu boli navonok pokojní. V správe, ktorá prišla z Bratislavy od poľského konzula Znamierowskiego sa môžeme dočítať, že „priebeh krízy na Slovensku bol pokojný, vážnejšie incidenty neboli zaznamenané. Aktívnu úlohu zohrali odborové zväzy, ktoré mali na starosti organizovanie akcií v teréne a slovenskí partizáni, ktorí sa namiesto schôdzok postavili na odpor so zbraňou v ruke, vrátane km-čiek. Časť odborárov bola tiež ozbrojená, tvoriac *sui generis* ORMÓ⁴². Uvažovalo sa aj o možnosti utvorenia stálej organizácie – milície (pravdepodobne v Prahe), skladajúcej sa z ozbrojených robotníkov.⁴³ Podobne písal z Ostravy konzul Stefan Wengierow, ktorý poukázal na to, že: „Priebeh úplného prevzatia vlády do rúk ľavice v Ostravsko-sliezskom kraji sa uskutočnil mierovou cestou. Treba však spomenúť, že v tešínskom okrese v prelomových dňoch bola situácia nebezpečná, keďže prevládajúca vojenská sila bola na strane pravice.“⁴⁴

41 Tamže.

42 ORMÓ (Ochotnicza Rezerwa Milicji Obywatelskiej - Dobrovoľná rezerwa občianskej milície) – vyvíjajúca svoju činnosť v rokoch 1946 – 1989, dobrovoľná paramilitárna a spoločenská organizácia, podporujúca ministerstvo obrany. Väčšina jej členov pochádzala z členov PZPR

43 AMSZ, Z-6 v 15 zv. 215, Správa generálneho konzula Poľskej republiky v Bratislave z 5. 3. 1948 vo veci politickej situácie po kríze.

44 AMSZ, Z-6 v 16 zv. 216; Z-6 v 15 zv. 212, List generálneho konzula Poľskej republiky v Ostrave z 28. 2. 1948 generálnemu tajomníkovi Ministerstva zahraničných vecí.

Večer 22. februára došlo v Prahe k demonštrácii potlačenej políciou, ktorá sa uskutočnila na podporu prezidenta Beneša, ale v poľských správach sa prezentovala skôr ako podpora, ktorú poskytovali pučistom robotníci počas zorganizovaného generálneho štrajku. Poľský konzul to zhodnotil takto: „Priebeh generálneho štrajku bol veľmi dobrý. Na území Bratislavy bol zaznamenaný jeden prípad, keď sa robotníci čiastočne usilovali vyhnúť štrajku. Bolo to vo fabrike Stolwerck, ktorá bola pod štátnou správou. Reakcionárske vedenie tohto podniku si naklonilo časť robotníkov na neúčast' na štrajku, pričom operovali argumentom spätného vrátenia občasných nepredvídaných a nespravodlivých prídavkov k platu. Predstavitelia slovenských odborových zväzov zvládli situáciu bez výnimočných incidentov.⁴⁵ V hodnotení poľských komunistov je zdôrazňované, že „rozhodujúcu úlohu vo víťazstve ľavice mala mobilizačná schopnosť a aktivita robotníckych mas počas vojny, obnovenie jednotného frontu prostredníctvom zásadnej premeny v sociálnodemokratickej strane, kde došlo k odstaveniu pravicového vedenia, ako aj reorganizácia Národného frontu na nových základoch.⁴⁶ Súčasne sa však spomína, že značná časť spoločnosti vykazovala v týchto dňoch dezorientáciu v existujúcej situácii a „vidiecke obyvateľstvo a mešťania na Slovensku sa zachovali počas krízy pasívne.⁴⁷“

Tomáš Servátka v úvode svojho článku na tému československého februára zdôrazňuje: „budem dnes písať o jednej z najsmutnejších a najtragickjších udalostí v najnovšej histórii Československa, komunistickom tzv. februárovom prevrate, ktorý odštartoval v krajine zlovestnú éru stalinizmu.⁴⁸ V roku 1948 veľvyslanec Józef Olszewski vykreslil túto situáciu menej emocionálne, poukazujúc iba na to, že: „Prevrat, ktorý prebehol vo februári 1948, spôsobil zmenu vo vnútornej situácii Československa. Porážka reakcionárov a prevzatie vlády do rúk KSČ a zodpovednosť za osud krajiny od základov zmeni-

45 AMSZ, Z-6 v 15 zv. 215, Správa generálneho konzula Poľskej republiky v Bratislave z 5. 3. 1948 vo veci politickej situácie po kríze.

46 AAN, KC PPR 295/XX-33, k. 138-139, Rozšírené tézy k referátu o politických zmenách v Československu.

47 AMSZ, Z-6 v 15 zv. 215, Správa generálneho konzula Poľskej republiky v Bratislave z 5. 3. 1948 vo veci politickej situácie po kríze.

48 SERWATKA T.: „Przewrót lutowy” w Pradze w 1948 r. In: *Opcja na Prawo*, 2008, nr 2/74.

lo rozloženie síl v Československej republike. Umožnil to postup smerujúci k spojeniu so sociálnou demokraciou, ako aj vykonanie zásadných zmien vo vedení strán, ktoré tvorili národný front, s cieľom odstránenia reakcionárskych živlov z vedenia týchto strán.⁴⁹ Poľskí komunisti zdôrazňovali, že „Súčasťou obnoveného frontu boli Komunistická strana a Sociálnodemokratická strana, odborové zväzy, kultúrne organizácie, spoločnosti bývalých politických väzňov a iné spoločenské organizácie a od reakcionárskych prvkov očistené strany: národno-socialistická (premenovaná na stranu českých socialistov), lidová a slovenských demokratov s novým vedením. Na tomto základe bola sformovaná nová vláda, v ktorej sa ťažisko presunulo výrazne vľavo, čo zodpovedá skutočnému rozloženiu síl v spoločnosti.⁵⁰“

Ďalším námetom, ktorý sa objavoval v správach poľských diplomatov, bol prípadný vplyv prevzatia vlády komunistami na situáciu Poliakov na území Československa.

Bezprostredne po komunistickom prevrate sa poukazovalo na to, že „Situácia Poliakov sa zmenila k lepšiemu. Do štátnej administratívy a aktívov Národného frontu sa dostávajú mnohí Poliáci, na niektorých miestach v počte značne nižšom, ako by to vyplývalo z percentuálneho pomeru oboch národností, v iných lokalitách zase získavajú prevahu a väčšinu, hoci úplne nezodpovedá rozloženiu síl.⁵¹“ V správe za rok 1948 veľvyslanec Józef Olszewski zdôraznil, že „februárové udalosti vytvorili nový, trvalý priestor na poľsko-československé dohody a spoluprácu. Československo sa nakoniec ocitlo v jednom tábore s nami. Rozbitie reakcie znamenalo odsunutie prvkov, ktoré cieľavedome a násilne jatrili poľsko-československé vzťahy, paralyzujú podľa možnosti pokusy o nadviazanie bližších kontaktov. Až februárové udalosti vytvorili priestor na úplnú realizáciu spojeneckej poľsko-československej zmluvy z 10. marca 1947. Bez zveličenia je nevyhnutné povedať, že rok 1948 bol výrazným medzníkom v poľsko-českých vzťahoch. Dotýka sa to atmosféry, panujúcej v najširších vrstvách československej spoločnosti, ako

49 AAN, KC PPR 295/XX-33, k. 69, Správa Veľvyslanectva Poľskej republiky za rok 1948.

50 AAN, KC PPR 295/XX-33, k. 138-139, Rozšírené tézy k referátu o politických zmenách v Československu.

51 AMSZ, Z-6 v 16 zv. 216; List generálneho konzula Poľskej republiky v Ostrave z 28. 2. 1948 generálnemu tajomníkovi Ministerstva zahraničných vecí.

aj problémov praktickej spolupráce.⁵² Priebeh februárových udalostí a ďalšie upevnenie spojenectva medzi Československom a Poľskom, predovšetkým medzi Katovicami a Ostravou, ešte viac umocnilo pozíciu konzulátu“ uvádza sa v správe z Ostravy⁵³. Podobne v nasledujúcom kvartáli bolo evidentné, že „politické zmeny vyvolané februárovými udalosťami viedli k utuženiu vzťahov s celým Moravsko-sliezskym krajom.⁵⁴ Vo všeobecnosti sa vnímalo, že „zmeny, ku ktorým došlo po februárových udalostiach na území Československa, v istej miere dodatočne ovplyvnili výsledky práce referátu [politického]“, hoci sa súčasne podotýkalo, že „medzi konzulátom a okresnými orgánmi „v Fryszackie“ sa stále objavujú isté nezrovnalosti.⁵⁵

Okrem mnohých optimistických hlasov našich diplomatov, cítiacich záväzok pochváliť politické zmeny, ktoré sa uskutočnili, realita nevyzerala až tak ružovo. Už v šifre z veľvyslanectva v Prahe z 18. októbra 1948 si môžeme prečítať, že konzul Wengierow hlásil zo stretnutia vedúcich a sekretárov Poľského kultúrno-osvetového zväzu toto: „Nikdy nebola taká zlá atmosféra. Komunistická strana úplne stratila dôveru poľských baníkov, pretože reakcionári ju ovládli zvnútra. Poliaci určite chcú vytvoriť svoju stranu alebo sa pripojiť k Poľskej robotníckej strane. Objavili sa aj výpovede ohľadom hranice, s čím som sa doteraz nestretol. Jeden z baníkov potvrdil, že keď po 10. marci ostane hranica bezo zmien, Poliakom ostane na výber iba samovražda. Budovanie socialistického povedomia v týchto podmienkach bolo veľmi ťažké.⁵⁶ O tom, aká bola miera nedôvery medzi predstaviteľmi oboch národností, nech svedčí fakt, že v novembri veľvyslanec Olszewski napísal: „Wengierow informuje, že sa dozvedel prísne tajne o veľkej finančno-úplatkárskej afére v strane

52 AAN, KC PPR 295/XX-33, k. 69, Správa Veľvyslanectva Poľskej republiky za rok 1948.

53 AMSZ, Z-20 w.8 zv. 112, Správa Konzulátu Poľskej republiky v Ostrave za I. kvartál 1948.

54 AMSZ, Z-20 w.8 zv. 112, Správa Konzulátu Poľskej republiky v Ostrave za II. kvartál 1948.

55 AMSZ, Z-20 w.8 zv. 112, Správa Konzulátu Poľskej republiky v Ostrave za I. kvartál 1948.

56 AMSZ, ZD w.16 zv. 153, Šifrovaný záznam č. 10511 Veľvyslanectva Poľskej republiky v Prahe z 18. 10. 1948 generálnemu tajomníkovi Ministerstva zahraničných vecí vo Varšave.

v Tešíne⁵⁷. Podľa jeho názoru útok bude nasmerovaný proti Poliakom a elementom, ktoré sú Poliakom naklonené.⁵⁸ Súčasne bolo poukázané na nárast počtu žiadostí o víza, pričom si môžeme všimnúť, že „príčiny tohto zvýšenia musíme hľadať v náraste emigračného pohybu a náraste počtu podaní na predĺženie, pomerné rozšírenie platnosti emigračných pasov. Predovšetkým u poľských obyvateľov židovského pôvodu si bolo možné všimnúť, že od momentu politického prevratu v Československu sa množili snahy o opustenie Československa.⁵⁹“

Okrem toho, že komunisti prevzali vládu do svojich rúk, objavili sa aj iné zmeny v mnohých oblastiach života. Prvý tajomník veľvyslanectva Poľskej republiky v Prahe J. Mayen-Szadziewicz poukázal na zmeny, ku ktorým došlo v oblasti tlače po komunistickom prevrate. Po februári, spolu s likvidáciou strany a sociálnodemokratickej tlače a zároveň s nárastom významu a sily komunistickej strany, náklad jej tlače významne narástol. K určitému nárastu došlo aj u nákladov iných ľavicových novín (ROH, Zväzku roľníkov, Zväzku mládeže). V iných periodikách sa náklady vo všeobecnosti znížili. Iba v Lidových novinách, ktoré boli pokračovaním Svobodných novin a ktoré sa stali orgánom Syndikátu českých novinárov, sa náklad, vďaka značnému pozdvihnutiu redakčnej úrovne, udržal na danej úrovni. Je to v podstate taktiež demokratický denník.⁶⁰ „Po februári, spolu s čístkou, ktorá prebehla, vyvstal pred československou tlačou problém nových kádrových rezerv. Napriek tomu, že v priemere málo novinárov, ktorí počas okupácie pracovali v svojom povolání, bolo vylúčených zo Zväzu novinárov, prejavil sa ešte pred februárom nedostatok novinárov v strednom veku (30- až 50-ročných), ktorí by mali dostatočné pracovné skúsenosti a súčasne by ešte boli plní síl. Väčšinou to boli

57 Myslí sa Český Tešín.

58 AMSZ, ZD w.16 zv. 153, Šifrovaný záznam č. 11473 Veľvyslanca Poľskej republiky v Prahe z 16. 11. 1948 vedúcemu Juho-východného oddelenia Ministerstva zahraničných vecí vo Varšave; Následky úplatkárskej aféry, ktorá sa spomína v dokumente, boli opísané v šifrovaných záznamoch č. 11573 z 19. 11. 1948 a č. 11775 z 26. 11. 1948 (AMSZ, ZD w.16 zv. 153).

59 AMSZ, Z-20 w.8 zv. 110, Správa Konzulárneho oddelenia Veľvyslanectva Poľskej republiky v Prahe za I. kvartál 1948 r.

60 AMSZ, Z-6 w.16 zv. 229, Reorganizácia československej tlače v nadväznosti I. Zjazd československých novinárov.

ľudia starší (nad 50 rokov) a mladší (do 30 rokov). Po februári – vzhľadom na zvýšenú politickú citlivosť ľavicovej tlače, ako aj vzhľadom na odstránenie viacerých dobrých pravicových odborníkov – sa ešte viac vyostřil problém nových kádrových rezerv. Prílev záujemcov na Vysokú novinársku školu bol skutočne mohutný, ale počet poslucháčov sa zo semestra na semester znižoval, počet absolventov bol dokonca minimálny, títo absolventi ešte nemohli byť považovaní za plnohodnotných novinárov. Napriek tomu čistka, hoci oficiálne ukončená, prebiehala ďalej: medzi vtedy nezamestnanými 105 členmi zväzu, málokto asi nájde opätovné zamestnanie v novinárskej profesii.⁶¹ Poukazujúc na všetky tieto nedostatky Mayen-Szadziewicz jednako konštatoval zhodne s platnou politickou líniou: „môžeme povedať, že československá tlač po februári prešla vo všetkých smeroch na novú, lepšiu koľaj.“⁶²

Bolo možné si všimnúť, že československí komunisti, ktorí uskutočnili svoj „Vítazný február“, veľmi rýchlo začali robiť čistky v armáde, bezpečnostných službách a administratíve⁶³. Dňa 5. marca 1948 konzul Juliusz Znamierowski písal z Bratislavy: „V čase písania správy (dňa 2. marca 1948) sa začala akcia očisťovania radov národnej bezpečnosti a armády na Slovensku. Dá sa predpokladať, že postihne veľký okruh ľudí, predovšetkým na stredných postoch. Akcia bude skončená v priebehu 5 – 6 dní“⁶⁴. Podobná situácia bola v Ostrave, odkiaľ konzul Stefan Wengierow hlásil: „Čistka verejného života v Ostrave siaha veľmi hlboko, na okresných a obecných úradoch prebieha rôzne, ale musíme pripustiť, že bude dotiahnutá do konca.“ A ďalej zdôraznil: „Najdôležitejšie je, že bezpečnosť bola pomerne očistená od istých prvkov, ale v súčasnosti je ešte ťažké povedať, kto bude prepustený z práce, pretože akcia stále prebieha.“⁶⁵ V správe za rok 1948 veľvyslanec Józef Olszewski poukázal na to, že „v posledných mesiacoch prebehla energická čistka v armáde,

61 AMSZ, Z-6 w.16 zv. 229, Reorganizácia československej tlače v návaznosti I. Zjazdu československých novinárov.

62 Tamže.

63 Komunisti začali s obrovskou čistkou. *Dziennik Polski i Dziennik Żołnierza*, 27. 2. 1948, s. 1.

64 AMSZ, Z-6 v 15 zv. 215, Správa generálneho konzula Poľskej republiky v Bratislave z 5. 3. 1948 vo veci politickej situácie po kríze.

65 AMSZ, Z-6 v 16 zv. 216, List generálneho konzula Poľskej republiky v Ostrave z 28. 2. 1948 generálnemu tajomníkovi Ministerstva zahraničných vecí.

pričom sa do popredia dostali nové dôstojnícke kádre. V priebehu súdnych procesov boli demaskované prvky, ktoré slúžili Anglosasom.⁶⁶

Hoci sa väčšina zmien vnímala pozitívne, jednako nie vždy boli považované za dostačujúce. „Sumarizujúc prebiehajúce premeny v československej spoločnosti – čítame v jednom z dokumentov – musíme priznať, že sú veľkým krokom vpred, hlavne v oblasti hospodárstva, avšak musíme taktiež konštatovať, že štátny aparát nebude radikálne prebudovaný v najbližšom čase, naproto tomu pozície prechádzajú do rúk ľavice, čo vytvára možnosť celkovej prestavby aparátu. Ani v jednom prípade sme doteraz nepočuli o dosadení na vedúci post roľníka alebo robotníka, ktorý by obsadil miesto po odvolanom reakcionárovi, čo odoberá prebiehajúcim premenám ich výrazne triedny charakter, a to aj napriek rozhodujúcej úlohe Odborových zväzov.“⁶⁷

Obracajúc sa na členov Straníckej organizácie pri Veľvyslanectve Poľskej republiky v Prahe v novembri 1948 si veľvyslanec Olszewski všimol: „Zdá sa mi, že mnohokrát máme v mnohých líniách nesprávny vzťah k Čechom. Je v nás veľa znechutenia. Musíme pamätať, že sme v štáte, ktorý žije v podmienkach, aké priniesol februárový prevrat. Veľa súdruhov sa nezaujíma o to, čo robí KSČ v Československu, takže niektorí nevedia o tom nič. Naša stranícka organizácia musí žiť nie iba životom nášho štátu, ale aj tým, čo sa tu v Československu deje. To znamená, že sa v programe diskusie a praktických činností musíme zaoberať rozvojom vzťahov, skúmaním chýb, aké robí strana na území Československa, porovnávaním jej práce s našou a vyvodit' závery.“⁶⁸

V pripravovanom referáte, ktorý odznel na Zjazde Spoločnosti poľsko-československého priateľstva v júni 1948 M. Wągrowski zdôraznil, že „rovnako politické premeny v Československu z februára, ako aj ďalšie upevnenie ľudovej demokracie prostredníctvom prehlbovania spoločenských reforiem a schválenia ústavy, a v konečnom dôsledku aj posledné veľké víťazstvo

66 AAN, KC PPR 295/XX-33, k. 69, Správa Veľvyslanectva Poľskej republiky za rok 1948.

67 AMSZ, Z-6 v 16 zv. 216, List generálneho konzula Poľskej republiky v Ostrave z 28. 2. 1948 generálnemu tajomníkovi Ministerstva zahraničných vecí.

68 AAN, KC PPR 295/XX – 31, k. 45, Správa z 18. 11. 1948, dotýkajúca sa Exekutívy straníckej organizácie pri Veľvyslanectve Poľskej republiky dňa 10. 10. 1948.

vo voľbách nad reakcionármi, ktoré potvrdilo a upevnilo politické premeny z februára, celý tento proces stabilizácie ľudovej demokracie v Československu umocňuje súčasne základy najužšej spolupráce medzi Poľskom a Československom.⁶⁹

Hovoriac o poľských reakciách na komunistický prevrat v Československu, musíme spomenúť ešte jednu veľmi dôležitú vec. Zdzisław Broński, pseudonym „Uskok”, si pri spomienkach na tieto udalosti zapísal do svojho pamätníka: „Na konci tohto mesiaca (február 1948) sa pozornosť sveta sústredila na Československo, komunisti vykonali puč a za pomoci Sovietov úplne prevzali vládu. Svet vyjadril z tohto dôvodu spoluúčasť Čechom a Anglosasi rozhodnejšie vyzývajú na skordinovanie síl s cieľom postaviť sa na odpor komunistickej agresii. Narastá teplota, zvestujúca vojnu.⁷⁰“ Zaujímavá je hlavne posledná veta, pretože vykresľuje nádeje, ktoré s touto situáciou spájali činitelia poľského podzemia, bojujúceho za nezávislosť. Rozpútanie novej vojny by mohlo ovplyvniť zmenu situácie nie iba v Československu, ale aj v Poľsku. Okrem malého množstva hlasov nádeje, v kontexte toho, čo bolo uvedené vyššie, nie je možné prehliadnuť, že poľské hodnotenia toho, čo sa stalo v Československu, boli dosť jednoznačné a najlepšie ich vyjadril už spomínaný názov článku z tlače Experiment sa blíži ku koncu.

69 AAN, KC PPR 295/XX-11, Referát M. Wągrowskiego „Pevné základy poľsko-československého priateľstva”.

70 BROŃSKI Z.: *Pamiętnik (1941-maj 1949)*. Warszawa 2004, s. 209 – 210.

SUMMARY**The Onset of the Communist Dictatorship in Czechoslovakia from the Polish Perspective**

The first few post-war years in Poland and Czechoslovakia were ruled by two different political regimes. In Poland, communism ruled. In Czechoslovakia, the National Front system allowed for non-communist leftist and centralist groups rooted in emigration. Norbert Wójtowicz's paper has presented the attempts to assess "Victorious February", which appeared in accounts of some Polish contemporaries. Resources used for this purpose for the most part included documents of Polish diplomatic and consular representative offices in Prague, Bratislava, and Ostrava, which are stored at Archiwum Ministerstwa Spraw Zagranicznych Warszawa. Materials of the Foreign Department at the Central Committee of the Polish Labour Party (Polskiej Partii Robotniczej), retained in Archiwum Akt Nowych Warszawa were consulted as well.

Apart from some voices of hope, the Polish appraisal of the events in Czechoslovakia was rather univocal and could be expressed best by a headline in the paper stating "The Experiment Is Coming to an End".